ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ: ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಬಗೆ

ಕಿನ್ನರಿ ಪಾಂಡ್ಯ ಮತ್ತು ಜಿಗಿಶಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ನಾವು ದೇಶದಲ್ಲಿನ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ (ಇಸಿಇ) ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಹಾಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಹಲವು ಹಂತಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವೃತ್ತಿಪರರ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸಿದ್ದೇವೆ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಾದರೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ನಮ್ಮದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಪರರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ (ಇಸಿಸಿಇ) ಕುರಿತಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ತೀವ್ರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೆ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ವೃತ್ತಿಪರರಿಗೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಲು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ತೀವ್ರ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು.

ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ (ಇಸಿಸಿಇ) ಕುರಿತಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿಯ ಅಧಿಸೂಚನೆಯನ್ನು 2013ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಭಾರತವು ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ತರುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದ್ದು, ತಡವಾಗಿಯಾದರೂ ಉನ್ನತ ಗುಣಮಟ್ಟ ಹಾಗೂ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಇಸಿಸಿಇಯ ಏಕರೂಪತೆಗೆ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯ ನೀಡಬಲ್ಲದು. ಈವರೆಗೆ ನಿಯಂತ್ರಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಎರಡು ದಶಕಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಶಾಲೆಗಳು ಅಣಬೆಯಂತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿವೆ, ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಆ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿವೆ. ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವನೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು, 'ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದವರೇ, ಈಗ ನಮಗೆ ನಮ್ಮದೇಆದ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದಾರೆ, ಹೀಗಾಗಿ ನಾವು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ' ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಬಲು ಲಾಭದಾಯಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಕ್ಕಳು ಬೇಗನೇ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು (ಅಂದರೆ ಎ, ಬಿ, ಸಿ... ಹಾಗೂ 1, 2, 3 ಕಲಿಸುವುದು) ಹಾಗೂ ಶಾಲೆಗೆ ತೆರಳಲು ಬೇಗನೇ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಕೆಲವು ಹಾಡುಗಳು ಮತ್ತು ಕಥೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಪಾಠವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಲಘುಗೊಳಿಸಿ ಕೆಳಗಿನ ಶಾಲೆಗೆ ತಂದಂತಿವೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಾಗಿ ಮತ್ತು ಜನಪದರಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೆಳಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಹ ಎಳೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಲಿಕೆ ಹಾಗೂ ಬೋಧನೆ ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅರಿಯದ ಜನರೂ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶದ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಮಿಶ್ರ ಸ್ವರೂಪದ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕ್ರಮಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಗತಿಗೆ ಪೂರಕವಾದ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಸಂವೇದನಾಶೀಲವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ದೇಶದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿದ್ದು, ಸ್ವಯಂಸೇವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹಾಗೂ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಕರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಮತ್ತು ಮರಿಯಾ ಮಾಂಟೆಸ್ಸರಿ ಅವರಂಥ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ತೀರಾ ಕಡಿಮೆ. ಸರ್ಕಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಅಂಗನವಾಡಿಗಳು ಸಮಗ್ರ ಶಿಶು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸೇವೆ (ಐಸಿಡಿಎಸ್) ಯೋಜನೆಗಳೂ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಇದ್ದು, ಅವು ಪೌಷ್ಟಿಕಾಹಾರ ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಸೇವೆಗಳ ಜತೆ ಇಸಿಇ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಹ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ.

ಇಂದಿನ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಾರಮ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯ ಶಾಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂಥ

ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಹಜ. ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಶಾಲೆಯ ಮಾಲೀಕರ ಮೇಲೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ವಯೋ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ವಿದ್ಯಾಕ್ರಮಗಳು ಸಿಗಬೇಕೆಂದರೆ, ಸರ್ಕಾರ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ನಿಯಂತ್ರಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಶದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಲಯವು ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಹತ್ವದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಂಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು.

ಹಲವು ಜನರು (ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅವರನ್ನು ವೃತ್ತಿಪರರು ಎಂದು ಕರೆಯೋಣ) ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ವೃತ್ತಿಪರರು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸ್ವರೂಪ ಹೇಗೆ? ಇನ್ನಷ್ಟು ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಲು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸೋಣ.

ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ನೇರವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವ, ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಕೆಲವು ವೃತ್ತಿಪರರ ವಿವರ ಹೀಗಿದೆ:

- ದಿನನಿತ್ಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಇರುವ ಶಿಕ್ಷಕ/ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು. ಅವರನ್ನು ತಳಮಟ್ಟದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಅಥವಾ ಮೊದಲ ಸಾಲಿನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕರು ಎನ್ನಬಹುದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಅಂಗನವಾಡಿ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆಯರು, ಸರ್ಕಾರಿ ಅಥವಾ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಶಿಕ್ಷಕರು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ.
- ಎರಡನೇ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರ ಗುಂಪು. ಅಂಗನವಾಡಿ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆಯರ ಜತೆ ಇವರು ನೇರ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ದಿನನಿತ್ಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತ, ಅಗತ್ಯ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ದೊಡ್ಡ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸರಣಿ ಹೊಂದಿರುವವರು ವಯೋಮಾನದ ಆಧಾರಿತ ಗುಂಪಿಗೆ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ನಿರೂಪಕರು ಹಾಗೂ ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸಂಯೋಜಕರನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ.
- ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಗುಂಪು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ್ದು. ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಶಿಶು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ (ಸಿಡಿಪಿಒ) ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಂಗನವಾಡಿಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಯನ್ನು ಅವರು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ದೊಡ್ಡ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆ ಸರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ.
- ನಾಲ್ಕನೇ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಕೊಡುವವರು. ಸಮಗ್ರ ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಅವರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ರೂಪಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಖಾಸಗಿ ವಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನರ್ಸರಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ವೃತ್ತಿಪರ ವರ್ಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶಾಲಾ ಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ (ಅದು ಸಮಗ್ರ ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಆಗಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಖಾಸಗಿ ಯೋಜನೆಯಾಗಿರಬಹುದು) ನೀತಿ ನಿರೂಪಕರು, ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಹಾಗೂ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರತಿಪಾದಕರು, ಕಲಿಕಾ ಸಾಮಗ್ರಿ ವಿನ್ಯಾಸಗಾರರು, ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಆಟಿಕೆ-ಪುಸ್ತಕ ತಯಾರಕರು, ಸಂಶೋಧಕರಂಥ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ವೃತ್ತಿಪರರು ಬೇಕಾಗುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಆಳವಾಗಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ.

ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣವು ಅಸಂಘಟಿತ ಹಾಗೂ ಅನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ದುರದೃಷ್ಟಕರ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಚಟುವಟಿಕೆ, ಸಂಶೋಧನೆ, ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವೃತ್ತಿಪರರಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಗುಣಮಟ್ಟದ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ರೂಪಿಸಲು ವಿಶೇಷ ತರಬೇತಿಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಮಕ್ಕಳ ಭೌತಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗುವಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೂ ಅವಶ್ಯ. ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ರೂಪಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಕಲಿಕಾ ಸಾಮಗ್ರಿ ಆಯ್ಕೆಯು ಸೂಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ವೃತ್ತಿಪರರು ತರಬೇತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ರೂಪಿಸಲು ಹಾಗೂ ಭಾವಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ 'ಏಕೆ' ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ನಾವು ಈಗ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ 'ಏನು' ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದರತ್ತ ಗಮನ ಹರಿಸೋಣ.

ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಬೇಕಾದರೆ ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ಏಕೆ, ಯಾವಾಗ ಹಾಗೂ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ

ಆಳವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಹಾಗೂ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕವಾಗಿ ಬಲು ಶ್ರಮಿಸಿ ಅರಿತ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ತರಬೇತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಸಾರ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದ ವೃತ್ತಿಪರರ ನಿರೀಕ್ಷೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತರಬೇತಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ನೇರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವೆಂದರೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವವರು ಸಿದ್ಧಾಂತದಷ್ಟೇ ಸರಿಸಮನಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು, ಅವರನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು, ಕಲಿಕಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ವಿನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು, ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು.

ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸ್ವರೂಪಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಮೂರು ವಲಯಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳೆಂದರೆ, ಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದು, ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವುದು. ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಶಾಲ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಷ್ಟು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪದ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಬೇಕಿದೆ. ಅವು: ಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರಗತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು; ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ; ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವ ಅಂಶಗಳು; ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಬೋಧನಾ ತತ್ವಗಳು; ಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು; ಹಾಗೂ ಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯದ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ.

ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಮಗುವಿನ ಹಾಗೂ ಬಾಲ್ಯದ ಈ ಮೂಲಭೂತ ಅಂಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಶೋಧನೆ ಹಾಗೂ ಅನುಸರಣಾ ಕ್ರಮಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ಜತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಗಮನ ಹರಿಸಬೇಕಾದ ಇತರ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶಗಳು: *ಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ, ವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಗತಿ, ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕೆ ಫಲಿತಾಂಶ ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಿತ ಅನುಭವಗಳು, ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಹಾಗೂ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ, ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಹಾಗೂ ಕಥಾ ಚಟುವಟಿಕೆ, ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ಸನ್ನದ್ಧತೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು, ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಮಕ್ಕಳ ಸಮಾವೇಶನ, ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಸಂಶೋಧನೆ.*

ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಠ್ಯಭಾಗಗಳ ಜತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಹತ್ವದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಣೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ: ಮಕ್ಕಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೈವಿಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳ ಜತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗಿನ ನೈತಿಕ ಪರಿಗಣನೆ. ಸಿಇಸಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಗಮನಿಸುವಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಗ್ರಾಮೀಣ, ನಗರ, ಬುಡಕಟ್ಟು, ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಜಾತಿ ವೈವಿಧ್ಯ, ವರ್ಗ, ಭಾಷೆ, ಲಿಂಗ ಸಮಾನತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂಥ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಕೀರ್ಣ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ವೃತ್ತಿಪರರು ಅರಿಯುವಂತೆ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ರೂಪಿಸಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ತರುವ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ಹಂತದ ವೃತ್ತಿಪರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ, ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಸಂವೇದನಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು.

ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರತರಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ವಿವಿಧ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಭದ್ರವಾದ ನೈತಿಕ ಬುನಾದಿ ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ನೈತಿಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ, ಮತ್ತು ಇಕ್ಕಟ್ಟು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜನರ ಅಗತ್ಯವಿದೆ.

ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ, ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಪರಿಶೀಲನೆ ನಡೆಸುತ್ತ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವವರು ಕಾರ್ಯವಿಧಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಹಾಗೂ ರಚನಾತ್ಮಕ ತಿಳವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿ ಹಾಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಈ ಎರಡೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅರಿತಿರಬೇಕು.

ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿದ್ದರೆ ಇಸಿಇ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ರಚನೆ, ಜಾರಿ ಹಾಗೂ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿ ಮೇಲೆ ಉತ್ತಮ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಅಂಗನವಾಡಿ, ಶಿಶುವಿಹಾರಗಳು ಅಥವಾ ನೀತಿ ರಚಿಸುವವರು ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರಚಾರಕರು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಗಿರದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ತಳಹದಿ ಮೇಲೆ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ವಾಸ್ತವಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು, ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಉತ್ತಮ ಫಲಿತಾಂಶ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಿ ಶಿಶುವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೇವಲ ಶಾಲೆಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸದೇ ಮಕ್ಕಳ 'ಸಮಗ್ರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ'ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾದರೆ, ಮಗು ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಮಗ್ರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮಂತ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಧಾನಗಳು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಂದಷ್ಟು ಒಳನೋಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡಲು ವೃತ್ತಿಪರ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದ ಪರಿಣಿತರು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಇಸಿಇಯ ಎಲ್ಲ ಹಂತಗಳಲ್ಲೂ ಅಗತ್ಯ. 12ನೇ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ನಮ್ಮ ನೀತಿ ನಿರೂಪಕರ ಉದ್ದೇಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಸಿಸಿಇ ಕುರಿತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿಯ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೂಡ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಈ ನೀತಿಯ ಅನುಸಾರ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಪಡೆದ ವೃತ್ತಿಪರರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿಬೇಕು. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನುಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಸಾಫಲ್ಯ ಕಂಡಿದೆ. ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಹಾಗೆ ಸಫಲಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಸಕಾಲ.

ಫೋಟೋ ಕೃಪೆ: ಮೇಧಕ್ ಇಸಿಇ ಇನಿಷಿಯೇಟಿವ್ ಟೀಮ್, ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಂಜಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ

ಕಿನ್ನರಿ ಪಾಂಡ್ಯ ಇವರು ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಂಜಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬೋಧಕರು ಮತ್ತು ಎಂಎ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣ ಪ್ರಗತಿ ಪ್ರೇರಕ ತಂಡದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕೆಲಸಗಳ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜತೆ ಸೇರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಗುಜರಾತ್‌ನಲ್ಲಿ ಶಾಲಾ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ನಡೆದ ಜಿಲ್ಲಾ ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಉತ್ತರಾಖಂಡ ಹಾಗೂ ಛತ್ತೀಸಗಢದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಕುರಿತು ನಡೆದ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗಿದಾರರು. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಐಸಿಡಿಎಸ್ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಜತೆ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸಲು ವಿಳಾಸ: kinnari@azimpremjifoundation.org

ಜಿಗಿಶಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಇವರು ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಂಜಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಹಬೋಧಕರು ಮತ್ತು ಎಂಎ ವ್ಯಾಸಂಗ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಐಸಿಡಿಎಸ್ ಅಂಗನವಾಡಿ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಜತೆ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಗತಿ ಪ್ರೇರಕ ತಂಡದ ಜತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದು, ಪುಟಾಣಿ ಮಕ್ಕಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬರೋಡಾದ ಮಹಾರಾಜಾ ಸಯ್ಯಾಜಿರಾವ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮೊದಲು ಸಹಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯುನಿಸೆಫ್ ಗುಜರಾತ್ ಘಟಕಕ್ಕೆ ಇಸಿಇ ಸಲಹಾಗಾರರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತರಬೇತಿ, ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ರಚನೆ, ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷಮತೆ ಅವರ ಆಸಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು. ಇವರನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸಲು ವಿಳಾಸ jigisha.shastri@azimpremjifoundation.org